

NIL

MAJOR

IN

QX

INTER

8094

8094

8094

12097

894

**MAGYAR NEMZETI MUZEUM
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA**

OLVASÓTERMI KÉZIKÖNYVTÁR

018811

KIKÖLCSÖNÖZNI NEM SZABAD

OSZK

OSZK - OSZK - OSZK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MAGYAR KÖNYVTÁR.

SZERKESZTI: RADÓ ANTAL

894

RIEDL FRIGYES

ARANY LELKI ÉLETE

MINDEN FÜZET EGYENKÉNT KAPHATÓ

KIADJA:

LAMPEL R. Kk. (Wodianer F. és Fiai) R.T.
KÖNYVKIADÓVÁLLALATA, BUDAPEST.

ISMERETEK TÁRA

Szerkesztik Endrei Ákos és Márton Jenő.

Az Ismeretek Tára az iskolai ismereteknek rövid, de alapos magyarázata. — Eddig megjelent:

1. Szemkő Aladár. Magyar nyelvtan helyesírási szó-tárral — — — — — K 1.40
2. T. Badinyi Sándor. Magyarország oknyomozó története. Áttekintő összefoglalásokkal, érettségi és tanképesítő vizsgálatra készülőknek — — — K 1.80
3. Solty Kornél. Latin nyelvtan gyakorlatokkal és két színes táblázattal — — — — — K 1.80
4. Lenkel Ferencz. Algebra — — — — — K 2.—
5. Ujj Gyula. Természettan I. kötet: Mechanika. Akusztika — — — — — K 2.80
6. Ujj Gyula. Természettan II. kötet: Fénytan. Hőtan. Mágnesség. Elektromosság. Kozmografia — K 2.80
7. Márton Jenő. Német nyelvtan olvasmányokkal és gyakorlatokkal — — — — — K 2.—
8. Endrei Ákos. A magyar irodalom története a fontosabb művek tartalmi ismertetésével. I. rész: Kisfaludy Károly felléptéig — — — — — K 2.—

RIEDL FRIGYES

50 m.

ARANY
LELKI ÉLETE

KÍADJA

LAMPEL R. Kk. (WODIANER F. ÉS FIAI) R. T.

KÖNYVKIADÓVÁLLALATA

BUDAPEST

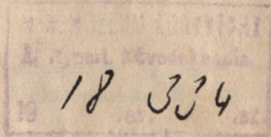
~~Aug. 1.~~
~~3482~~

12. 097/894

12. 097/894

018811

ARANY LELKI ÉLETE.

Mint egy elsötétített szobába, melynek egyes tárgyait csak figyelmes széttekintés után lehet megkülönböztetni, úgy kell belépünk Arany lelki világába. Kísérjük meg beletekinteni ennek a különös elmének — mely talán a magyar történeti idők legrendkívülibb elméje — kísérjük meg, mondom, beletekinteni idegéletébe és világnézetébe, abba, a mit előbb elhomályosított szobának neveztem: a ki ismeri a hangulatok boruját, annak könnyebb e feladat.

Lelkületének tragikuma.

Főgondolatom e részben a következő: Arany belső élete valóságos tragédia. Lyrája pedig, mely lelki életének legbizalmasabb vallomásait tartalmazza, lyrája olyan, mint Greguss meghatározása szerint a ballada: tragédia dalban elbeszélve. Arany egy belső tragédia hőse, a ki életben marad, mint Bánk Bán. Katona Bánk Bánja is Melinda halála után nem egészen idegen az élettől, sőt az élet örömeitől sem: de belsőleg örökre meg van

törve. Arany is szorgalmasan dolgozott, humorizált, mulatott, az élet rendes jelenségei mind megfigyelhetők benne ; de kedélyvilága és akarateroje gyógyíthatatlanul meg vannak támadva. Életén, mint valamely gyönyörű szoborművön, mély repedés fut végig. A szobrot kímélhetjük, bámulhatjuk : ép szobor nem lesz belőle már soha. Az élet csak boldogsága árán adta neki a nagyságot.

Arany különös természete az ötvenes években, az abszolutismus idején fejlődik ki. E szomorú kor kellő háttére volt hangulatának. Jellemének alapját ugyan már a negyvenes években is megfigyelhetjük : látjuk benne a mimosa-természetet, a túlságos érzékenységet, a kérlelhetetlen önkritikai hajlamot, gyakori tépelődését és lelki harczait. Jelleme általán félénk, ingadozó, a hol élvezetről van szó, és csak ott szilárd, a hol kötelességet kell teljesíteni.

Ezek a tragikus dispositiók nőttön-nőnek benne a szabadságháború után. Míg más írók oly őszintén bámulják önmagukat, Aranyban mindinkább fokozódik az önkritika. Előtte mindig eszménye : a költészet lebegett ; előtte lebegett, de meggyőződése szerint nem tudta elérni. És ezzel az elégtelenséggel együtt hevesebbek lettek benne a lelki harczok.

És mint vészföcske a hullám-csatában
Magasra, mélyre száll *ön*viharában.

Lyrái költeményei, melyek a Petőfi lyrájával szemben nem a képzelet mámorában élik ki magukat, hanem inkább az élet akadályait elpanaszolók

és visszatekintők, Arany lyrai költeményei meghatározó képet adnak ezekről a folytonos lelki küzdelmekről és tépelődésekről.

Sorsát legjellemzőbben az *Epilogus*-ban fejezi ki, a hol a költészetet a Herakles-monda elperzselő Nessus-palástjának nevezi.

Bárha engem titkos métely
Fölemészt: az örök kétely;
S pályám bére
Égető, mint Nessus vére.

Ha Arany, kiben semmi színészkedés, semmi fitogtatás nem volt, élete végén ilykép összegezi pályáját, akkor el kell hinnünk, hogy egyéniségének tragikus alapja volt.

Idegennek érzi magát a földön — «Bujdosunk e földi téreken», — idegennek az emberek és társai közt; mint a bolygó zsidó rohan meg nem értve az élet sivatagján át.

Ködfátyol-kép az emberek:
Én egy arcot sem ismerek...
Tovább! tovább!

Egyedül lenni milliók közt — írja ugyancsak élete végén — mily sors! Egyik legutolsó költemény-töredékében pedig kietlen tivornyához hasonlítja az életet: Tán legjobban cselekszik az, ki vad-őszintén mámorba issza magát, míg Arany félve-tartózkodva alig nyult az italhoz.

Ezt az emésztő nyugtalanságot dermesztő zsibbadtság váltja fel. Két nagy ellentét, a halál kömmerevsége és az élet minden kínja — úgy gondolja

— egyesül sorsában. «Szenvedő halottnak lenni, írja 1858-ban meghitt barátjának, Tompának — örömet semmiben nem találni, sőt magától az örömtől futni, mert az is fáj, mint betegnek a kaczagás — mindezt én átéreztem a közelebbi évek alatt».

Mint a szivárvány csak a viharnak vagy esőnek sötét falán ívlik, úgy Arany költészete, bizalma az eszményben csak lelki viharok után tűnik elő.

Ezek a fájdalom-rohamok, ezek az önharczok, önbírálatok azután rendkívül erős visszahatást idéznek elő benne. Aranynak feltűnő sajátossága, hogy idegrendszere gyakran elbágyadt. «Petrificálva vagyok merevül», mondja ilyenkor.

Megtompult kebellem, szemeim bezárva,
Ohajtom magamra a megsemmisülést.

Nagy izgalom és bágyadtság váltakoznak benne: a nagy emelkedés után gyorsan következik az esés. Költői tehetsége fellángol, de azután hirtelen, mintha örökre, bánatának hamujában ismét elalszik.

Ezt a visszahatást, ezt az idegbágyadtságot azután az önkritika még kiélesíti; kínját fokozza, mert rikítóan megvilágítja. Minduntalan azt képzelem, hogy egészen elveszítette költői képességét, mint egy opera-dalár elveszíti hangját (hogy az ő hasonlatával éljek). Önkritikája mindig újból és újból rámutat arra, hogy mily magasan van még felette a költői eszmény és mennyire nem tudja elérni. Szárnyaszegett madár nem tud repülni (így gondolta ilyenkor), csak hiába kínlódik.

Idegrendszerének ezt a beteges visszahatását, elernyedését, az önkritika fanyarságát, ezt a szellemi hypochondriát tán legyőzhette volna könnyen és biztosan az erős akarat, a szellemi energia. De ép ez volt afficiálva Aranyban. Az erős akarat kiemelhetné őt ebből a lethargiából, melybe lelki küzdelmei és kíméletlen önkritikája döntötte: de ő nem tud akarni. Akarata csak a kötelesség teljesítésére tellett. Az akarat nyilvánulását belsőnkben rendszerint motivumok küzdelme előzi meg: a motivumok különböző önerejük szerint tusakodnak, birkóznak, a míg azután a legerősebb győz és akarattá izmosodik. Aranynak finom, bonyolult lelkében rendesen nagyon sok ilyen küzdő motivum, nagyon sok ilyen pro- és contra-harczos lépett fel, úgy, hogy Arany belefáradt a képzetek küzdelmébe, különösen, ha az «írjak? ne írjak?» kérdés volt felvetve. Belefáradt a tépelődésbe és nem írt, hiszen az önkritika, a tehetségében való kételkedés, izgékony idegrendszerének reakciója úgyis azt súgta: «Ne írk! Hiába írsz! Nincs kinek. Nincs minek. Úgy sincs elég erőd!»

Ez az energiátlanság sötét testvérre talált a csüggedésben, mely Aranyt oly hamar elfogta, a mélabúban, melynek hatása alatt bizalmát, bátorságát, reményét el elveszítette.

Lelkének tragikus csiráit, az önkritikát, hajlamát a beteges érzékenységre, az ideges visszahatásokra, a csüggedésre, erélytelenségét még fejlesztette az a különös sajátsága, hogy ihlete, ámbár fenségesen erős és biztos röptű volt, mégis csak rövid ideig tartott, azután letört. A nagy lendületre itt is idegbágyadtság következett. Az ihlet emelte, emelte

a napba néző Icarust, míg egyszerre csak a prózai földre zuhant. Ihletének ezt a rövid életét, a kiábrándulás gyorsaságát fájdalmasan érezte Arany. Van egy szonettje, a melyben a költői ihletet mint a szerelmesnek boldog, de gyorsan elröppenő álmát festi. Egyszerre csak eltűnik az ihlet égi tüneménye. «Percz a tiéd, egy percz, az isteni!»

Mind ezek a sajátságok, a tépelődő önbírálat, a költői hangulatot követő bágyadtság és levertség, akarátának gyakori elzsibbadása magyarázzák, hogy Aranynek oly sok a töredéke. Ő maga fájdalmasan azt vallotta, hogy élete is, műveinek nagyobb része is töredék. Nincs költőnk, ki annyi sok műbe oly nagy genialitással, oly nagy kedvvel-tűzzel belefogott volna és oly sokat abbahagyott volna. Szellemi szervezetével függ össze, hogy ihlete csakhamar elhagyta, kedve eltűnt, idegereje ki-merült, az önkritika lehűtötte, a fanyar józanság erőt vett rajta.¹

Az inspiratióknak ezen könnyen elröppenő természetére annál veszedelmesebb volt Arany költészetére nézve, mivel költőhöz képest úgyis feltűnő volt józansága. Az átgondolás, a logikai előkészítés költészetében is erősen jelentkezik. Megvolt benne minden, a mit elsőrangú költőben bámulunk, de e mellett meg volt benne a latolgató hideg észnek, a józanságnak maximuma, melyet a költészet eltűr. Idegeinek visszahatása, önbírálata, elbágyadása csakhamar e hideg józanság felé vezetik. Toldi Miklóson is a szenvedély rohamában, midőn karjába zárja Rozgonyi Piroskát (ki már Tar Lőrinczé), egyszerre «erőt vesz keserű józanság», kibontakozik és fájdalmas bűgással örökre elhagyja.

Egyik lyrai költeményében ezt a kijózanodást, ezt a prózába zökkenést Arany tréfásan adja elő: «Meddő napok! üres lapok» — így kezdi — kezdet elég: de semmi vég». A költemény végén mintha sikerülne nekilelkesülnie: de hiába!

Nézd a napot: bár alkonyul,
Képén vidor az estbibor...
Ha! infámis rossz kerti bor!
Az ember még kijózanul!

Eszményei.

Ilyen volt Arany belső élete: de ennek tragikumába, ennek borújába fényt lövelnek, mint a sarki jégvilág éjtszakájába az északi fény koronája, fénykévéket vetnek eszményei: Isten, a haza, a család, a költészet. Ezek emelték ki élete tragikumából. Ezek vezetői az élet tömkelegében; ezek állítják helyre belső harmoniáját. Erőt, bizalmat öntenek szívébe, melyet a kétely reményétől, a tapasztalás ábrándjaitól megfosztott. Isten, haza, család, költészet — az ideálok eme csoportja: új élet a csüggedőnek, ruganyos erő a küzdőnek, gyógyulás és megváltás a roskadónak. Milyen borzasztók megpróbáltatásai, milyen súlyos lelki küzdelmek folynak benne! Mily nehéz megállania a tépelődés, a kétely, a beteges érzékenység okozta kétségbeesés rohamaiban! De ő eszményeire támaszkodva megállta a tusát: bármilyen nagy volt lángelméje, szíve egyszerű és jámbor volt. «Arany — írja ifjúkori barátja, Rozvány György — leg-

nagyobb költőnk : de mint ember még nagyobb volt».

Téves volna azt képzelnünk, hogy Arany csak szenvedő idegszál-csoport volt, mely kínosan megmegrezzen a külső hatásoktól. Arany önmaga lelküzdésében valóságos hős ; lelki hypochondriája, idegrendszerének hullámos feszültsége és ernyedése, bármily fontos is megértésére, nem töltötte ki életét. Arany egész ember ; nemzetének és az egész emberiségnek nagy kérdései folytonos érdeklődésének tárgyai. Ha betegesen fogékony is a lelki fájdalom iránt, a mellett szeretetreméltóan hajlik az örömrre, a tréfára, igaz, hogy komoly alapdispozíciójánál fogva leginkább a tréfa azon nemére, melyet humornak nevezünk.

Minthogy a humor oly tréfa, melybe meleg érzelem és komoly, sőt néha méla felfogás vegyül, szükséges hozzá, hogy a humorizáló magasabban álljon, felette a nevetségesnek és ne gúnynyal vagy ironiával, hanem szeretettel nézzen le reá (de ne nézze le). Átlátni az illető jelenség múltó, komikus, fonák voltán : ez egyik eleme (az észbeli) a humornak. Gög és megvetés nélkül lebegni felette, de lehajolni hozzá, felkarolni, ez második (érzelmi) eleme. Áttekintő eszű, nagyon érzékeny meleg ember, minő Arany, igen alkalmas a humorra ; oly ember, kinek hangulata gazdag színárnyalatokban: férfikorában gyöngyházszerűen szivárványozik, agg korában pedig, mint az őszi erdő lombja, sárga, aranyos, vörösés tonusokban játszva búcsúzik a naptól, a fénytől.

Világnézete is e négy fenntartó eszménye (Isten, család, haza, költészet) köré jegecedett ki.

Vallás.

A hit Aranyra nézve a bizalom és vigasztalás kútfeje volt. Ő azt vallotta, hogy vannak halandó létünkben örvények, melyek elé keresztet kell állítani annak, a ki bírja. Az ő példája is mutatja, mily nagy előny a létért való ádáz küzdelemben a hit. Megnyugvás, vigasz a sors csapásai után, melyet más nem pótol. A mi emberi elménk — Arany felfogása szerint — nem tudja megérteni azt sem, a mi bennünket környékez, a végest: hogyan értenők meg a végtelent, azt, a mi időben örök, térben véghetetlen? Az emberi elme rövid mérő-ónja nem mérheti ki az örökkévalóság oczeánját.

Arany aztán irónikusan bámulta is a korabeli materialista bölcészeknek, a *Kraft und Stoff*-lovagjainak gyors készségét, a melylyel a természet és az emberi lét összes rejtélyeit meg tudják oldani.

A költészet.

Úgy mint a vallás, a költészet is a végtelenhez közelíti a gyors végű halandót. Aranyra nézve a költészet nemcsak a férfi alkotó-gyönyöre volt, hanem menhely, asylum. Azt a mondást, a mit mások csak sírkövékre irathatnak: *asylum meum aeternitas*, az örökkévalóság, a végtelenség menedékem, — ezt ő költői működése révén már életében mondhatta.

Arany a költészettel elméletileg is sokat foglalkozott. Felfogása a költészetről elméletében és gyakorlatában nagy fejlődésen ment át. Eleinte

neki a népies irány a főtendencia, később a népies csak æsthetikai eszköz. A *Toldi* első részének és *Buda Halálá*-nak stílusa és egész előadásmódja közt igen nagy a különbség.

Felfogásában három stadium van. Első: a népies. Mint az *Ilias*-ban, a költő egyszerűséget fenséggel párosítson: ne legyen durva, de adja elő a legfensőbb költői szépségeket népiesen, azaz a néptől élvezhetően.

Második stadiuma, második felfogása a költészetről: a költő legyen nemzeti, ha nem is népies. A nemzeti költészet a népiesen épül fel, ha már nem is népies többé.

Harmadik felfogása: A költő egyedüli célja a szép: az egyszerűt nem azért szereti a költő, hogy fű-fa által érthető legyen, hanem mert az egyszerűség emeli a szép hatását. Az igazi költő önkénytelenül is nemzeti.

A költészetet csak nemzeti alapon tudta elképzelni. Kazinczy kora a görög mintákban kereste az általános emberit. De a görög költészet is annyira nemzeti, hogy nincs is nála nemzetibb költészet. Ne tagadjuk meg — ezt tanítja Arany — a nemzeti jelleget az örök szép, a classikus kedvéért! Ne keverjünk a magyar költői jellegbe görögöt, mint Kazinczy, vagy rómaid, mint Virág Benedek, vagy németet, mint Bajza.

Minden valódi költő nemzetét tükrözteti. Tasso például alig használ képies kifejezést, hasonlatot, a melyet nem vett volna át Vergiliustól: mind a mellett, ha olvassuk Tasso eposát, nem rómaid látunk magunk előtt, hanem szenteskedő, kéjsóvár, lágy, néha szemforgató olaszt,

Arany elméletileg is mereven ellenezte Kazinczy korának újhellenizmusát, Goethe-Winckelmann általános emberi eszményét és ezzel szemben a nemzetit, az egyéniest, a realismust hangoztatta. Aranynak igaza volt, mind a mellett ne legyünk igazságtalanok az általános emberi, a görög classikus elv iránt. A classikus irány költői, például Goethe az *Iphigeniában*, azt hitték, hogy a görög szoboralaknak idegen, azaz görög viselete, görög ruhája az emberi test szépségéből többet enged látni, mint más nemzeti viselet, benne az emberi test inkább érvényesül, tehát többet ad az általános emberiből, mint más nemzeti viselet. Ezt alkalmazták Goetheék a költészetre is : szerintük a görög költészet is többet ad az örök, az állandó emberi sajátságokból, az általános emberiből, mint más nemzeti költészet. Az emberi lélek inkább érvényesül benne. A görög művészetben ők is érezték az idegen nemzeti jelleget, csak hogy szerintük a görög mégis általánosabb és emberibb, mint más nemzeti költészet.

Család, szerelem.

Az élet hóviharából menekülve, a családi élet volt másik asyluma. Mély, de szemérmetes szeretettel ragaszkodik hozzá. A családi élet mágnese vontja el a szerelmi lyrától. Feltűnő, meglepő jelenség : Aranynak nincsenek szerelmi költeményei. Miért nincsenek? Hisz a szerelem és a költészet rokonok : mindkettő az élet eszményítője. Tisza István egy érdekes előadásban ezt a hiányt dicsérőleg Arany költészetének férfias, komoly

jelleméből magyarázta, a becsületességnek és erőnek jelét látván e különlegességben.

Herczeg Ferencz, az emberi lélek finom elemzője, e hiányról ezt írja: «A zord Toldi költője mindig idegen volt a gyöngéd szenvedélyek világában».

Aláírhatjuk-e ezt a két véleményt?

Arany maga azt vallja, hogy szerelme, mint a bimbó, lágy tavasszal nesztelenül pattant. Aranynak ez a szemérmes zárkózottsága különösnek tűnhetik fel mai nap, a hol fiatalok és nem fiatalok szerelmüket a kis hirdetésekben annoncirozzák (vastagabb betű soronként 40 fillér) vagy sürgönyben jelentik (viszonválasz fizetve). E kérdésben latba kell vetnünk azt a fontos körülményt, hogy Arany első sorban epikus költő volt: ő ép úgy, mint Byron, szerelmi érzelmeit tárgyítva, elbeszélő költeményeiben fejezi ki.

Ott azután kitűnik, mennyire a szerelem költője! Szokott modorában, tömörített jellemző vonásokkal festi az érzéki szerelmet: az első gerjedelem pulsus-gyorsító, az idegeken hangyákként futkosó izgalmától egészen a szerelmi láz csókviharos deliriumáig.

Festi az eszményi szerelmet: a rajongó képzetet égi szárnyalásától a tragikus lemondás zuhanásáig.

Mennyi zivataros indulat és mennyi lelki finomság Toldi Miklós boldogtalan szerelmében! Minő gyöngéd virágok nőnek e vulkanikus talajon! Mennyi rajongás, odaadás Rozgonyi Piroskának büszke, szemérmes lelki küzdelmeiben!

Mennyire más, de szintén mennyire igaz Attila szerelme a *Buda Halálában*! Minő lázas epedő az

Örzsikéé, minő állatias a Jodovna kinálkozása, minő érdekes lélektani studium az *Öldöklő angyal*-ban a menyasszony jellemzése! Nagy költőink közül egy sem jellemezte a szerelmet több árnyéklatában, mint Arany.²

A haza.

A család mellett eszménye és asyluma volt a szélesebb értelemben vett család, a nemzet, a haza. Mennyi gyötrő aggodalommal kíséri lyrájában a haza sorsfordulatának útjait! Mennyi epedő gond, midőn az abszolutismus letörésekor új remény tűnik fel a magyar láthatáron! Arany, a habozás embere, ekkor félve és óhajtva, kételkedve és lelkesedve közeledni érzi a döntés nagy perczét:

Élet? halál? átok vagy áldás lessz? — Ah,
 Ki mondja meg! ki élő mondja meg!
 Vár tétován a nép, remegve bölcse,
 Vakon előtte kétség és homály.
 Idő! szakadna bár méhed gyümölcse...
 Ne még, ne még — az istenért! — megállj!

Mint mélyen érző ember elfordult a korteshazafiságtól, de midőn Magyarország szabadságáért fegyverrel kellett küzdeni, síkra szállt. Természetes, hogy mint magyar költő, ő a szabadság költője is volt. Fölösleges munkát végeznek azok az angol államférfi-lordok vagy francia demagogok, kik most bennünket arra akarnak tanítani, mi a szabadság. Az amerikai csillagos lobogót most ellenünk ép a szabadság nevében kibontani — ez csak a legghiábavalóbb háborúra vezethet.

A szabadság nevében ellenünk?

A magyar nép a szabadság népe, a magyar történet szabadságháborúk története. Bár megmondaná valaki a tudós elnöknek, Wilsonnak: midőn a washingtoni Kapitol táján még tetovírozott indiánoknak szkalpokkal díszített vigvamjai állottak, már akkor szabadságért küzdött a magyar.

Az észak-amerikai elnök székhelye még híres rabszolga-vásár volt, a hol a szerencsétlen négeket adták-vették, mint nálunk a barmot, midőn a «szent világszabadság» nagy költője, Petőfi, szabadságháborunk egyik kétségbeesett csatájában elesett.

Nemzeti költeményünk méltán hangoztatja: «Szabadság, itten hordozák véres zászlóidat».

Petőfi is azt vallja *Csatadalában* a magyar zászlóról:

Hadd lássák és hadd olvassák
Rajta szent szó van: Szabadság!

Arany pedig ezt mondja a 49-es nagy időkben:

Most hadd jöjön az a muszka, ha ráér,
Lássa, hogyan harczolunk a hazáér',
Lássa víni a *szabadság gyermekét*,
Kiket a hon szeretete felhevít.

A humanitás.

Bármennyire nemzeti alapra helyezi is Arany a költészetet, egy tekintetben mégis számot vetett az általános emberivel. Az egyén elé azt az eszményt állítja, hogy legyen ember, ember a szó

nemes értelmében. A mit az emberben nemest, czélszerűt találunk, azt emeljük ki gyarló saját-ságai közül és alkossunk a jó sajátságokból eszményt. Ez a humanitás ideálja, melyet Herder, Goethe is szeretett.

Legnagyobb cél pedig itt a földi létben
Ember lenni mindég, minden körülményben.

A humanitás, a nemes emberinek eszménye, melyet Arany elénk tár, megnyugtató és biztató reánk nézve. Az az általános felfogás ellenben, hogy mi azért élünk, hogy boldogak legyünk — ez a felfogás a pessimismus forrása. Mert hányan, mily kevesen érik el a boldogságot! Ha ezzel szemben Aranynyal azt valljuk, hogy célunk embernek lenni, embernek a nemesebb értelemben, ki magát kiképezni törekszik, ki kötelessége után jár, ki a jót, a szépet, az igazat vezércsillagnak tekinti, — mondom, ha Aranynyal ezt valljuk, akkor életünk elé elérhető vagy megközelíthető célt állítottunk.

Arany, mint nevelő.

Arany azonban nemcsak a humanitás eszményét tűzte ki elénk, ő műveinek egyik főproblémájával a nagy magyar nevelők közt foglalhat helyet. Ez a problema az önnevelés, a javulás, a nemesedés folyamata, melyet elbeszélő műveiben elénk szeret tárni. Goethe kedvelt erkölcsi tárgya a megváltás : mások nemessége, szentsége, mások szenvedése emeli hőseit (így *Faust*-ban és *Iphigeniá*-ban). Arany alakjaiban erkölcsi változás tör-

ténik tulajdon akaratak ereje folytán. A megbánás gyógyító hatása következtében javulnak, önmagukat nevelik, belső erkölcsi rúgóik segítségével emelkednek előttünk: a fiatal Toldi, ki bűnbe esett, Imre, ki lopni indult, a betyár, ki a szabadságháború elsőrangú katonája lesz, a harczos Széchy Mária, ki szerelme tüzeiben bájos nővé olvad, Nagy Lajos, ki miután elragadtatta magát szenvedélyétől önmagába száll és megbocsát az indulatában bűnös Toldinak.

Nézete a háborúról.

A mint a nagy költő világnézetét jellemzem, nem mellőzhetem azt, mit gondolt a háborúról. Ma, midőn előttünk a vérnek egy oczeánja, melyet viharok dúlnak fel, míg mi mindamellet megállunk szabadon ez iszonyú dúlásban, ma kétszeres érdeket kelthet Arany felfogása. A *Keveházában* leírja már, a mit ma tapasztalunk, leírja már a csoportosult nemzetek iszonyatos végletes csatáját, a melyben a harcz a földre toppan egyet — s ehol

Egy nemzedék nincs sehol

míg végre azután kimerülve

A félvilág másik felére roskada,

az *Utolsó Magyar* című eposában foglalkozott a magyar nemzet végveszélyével, de e sötét látomás után ismét reményre derült, látván, hogy a magyar nemzet teremtvő ereje, életnedve, mint a természeté a fagyos tél után, ép maradt és új tavaszra készül. Bizalom és hit a jövőbe emeljen bennünket:

Szivünk egy vértanú imába'
Megedzve, kezdjük a győzelmi dalt!

Arany nézetét a háborúról, világtörténeti szerepéről, az örök béke kérdéséről egy gondolatokban gazdag költeményében fejti föl. Címe: *Gondolatok a békekongresszus felől*. 1850-ben a nagy angol politikusnak, Kossuth barátjának, Cobden-nek vezetésével nemzetközi tanácskozást tartottak Frankfurtban az örök békéről.

Cobden Richard, e békekongresszus szervezője, különben is elvetette a hatalmak egyensúlyának régi elvét, szerinte hazájának, Angliának békés úton, különösen kereskedésével kellene hatalmát az egész világra kiterjeszteni. Ez a frankfurti békekongresszus adott alkalmat Aranynak gondolatai felfejtésére.

Arany gondolatmenete — ha jól értem e nehéz költeményt — a következő: Az emberiség soká az örök mozgót, a perpetuum mobilét kereste. Most az örök békét keresi. Fenséges eszme Arany szerint. Az emberi nem egy nagy család, az igazságosság a legfő hatalom. Revanchebosszúk nincsenek többé, a népgyűlölet nem úszít ezentúl fajra fajt. Az éhhalál sötét hollói nem fogják kísérni a véres harczvonalat. Az anya nem fogja siratni fiát, a nő férjét már halott gyanánt, míg él.

Szép volna mindez, mondja Arany, de hiába! A nagylelkűség, a megáradott lelkek hiába ostromolják a sziklát, a megkövült gonoszságot. Mily keveset gyalulhatnak le a hullámok egy század alatt a sziklából.

Hiú szándék! vesztett erő
 Ily küzdelemre szállni,
 Megáradott nemes lelkek
 Sziklába vert hullámai!
 A megkövült gonoszságból,
 Melynek tövén kihaltok,
 Nem érdemes, ha mit talán
 Századokig lenyaltok.

A világtörténet nagy fordulójánál a háború, Arany szerint, alig kerülhető ki. Különben is mindig lesz szerinte erős, ki elnyomni kész, és mindig lesz gyenge, ki kénytelen az elnyomást tűrni. Az emberi szenvedélyek mindig működni fognak. A világtörténet szomorú tanulsága, hogy nép nép után mint buborék tűnik fel és elsimúl. Lehet, hogy ismét egy hódító Napoleon fogja egy új nagy forradalom eszméit fegyverrel terjeszteni. Vagy lehet, hogy megint új népvándorlás borítja majd el a megromlott műveltséget, a melyben

a munka és vagyon
 Egymástól messze esnek. —
 Midőn a gazdag megkövül
 És a szegény elfásul.

Ne vitatkozzunk — ily eredményre jut Arany e részben — Isten az egész emberiségre fordít gondot, nem egyes részeire és korszakaira.

Arany e költeményében végül a humanitás eszményét állítja elénk: kövessük azt, a mit nemesnek találunk az emberi természetben. Ez nemcsak rendes időben, ez a háborúban is érvényesülhet:

Az ember tiszte, hogy legyen
 Békében, harczban ember,
 Méltó képmása Istennek
 S polgára a hazának.

Aranynak igazat kell adnunk annyiban, a mennyiben a világtörténet menetében valóban van valami végzetszerűség, valami, a mit emberi akarat nem bír irányítani. Igaza van arra nézve, hogy a háború okai nem lehetnek minden esetben jogi alkuk tárgyai, hisz néha ellenállhatatlan szenvedélyek folyományai. A népeket ugyanis ép úgy, mint az egyes embert, szenvedély és érdek irányítják, mint főrugók. Vannak néha óriási, folyton növekedő érdekfeszültségek a nemzetek közt és vannak kikerülhetetlen világtörténeti kényszerhelyzetek; igaza van Aranynek, a népvándorlást pld., mely úgy borította el Európát, mint a tenger viharos dagálya, — a népvándorlást, mondom, nem lehetett volna békekongresszussal elintézni.

Ez mind igaz: de viszont nem szabad elfelejtenünk, (a mit tán Arany nem mérlegelt eléggé) hogy az emberi haladás útja végtelen és beláthatatlan. Gondoljuk meg azonkívül, hogy nemcsak a szenvedély, hanem az érdek is vezeti az emberiséget: tehát remélhető, hogy felismeri: nem az a valódi érdek, hogy kifáradjon az emberiség keze, kimerüljön az emberiség elméje emberírtó gépek kigondolásában és készítésében; nem az, hogy Isten áldásától viruló tájakat vértől mocsaras, embercsontokkal teleszórt holdkráterekké pusztítsanak, hanem az, hogy a ter-

mészet és az élet mostohasága meg csapásai ellen közös segítséggel védekezve, az emberiségben az esprit de corps-t, a szolidaritás szellemét ébresztve, az emberiség érdekközösségét, az öt világrész Egyesült-Államait megteremtse.

Fájdalmas csodálkozással szólt Arany 1871-ben az Akadémiában a titkári asztal mellől a nagy francia-német háborúról.

«Oly világeseményeknek voltunk tanúi, csaknem részvevői a leviharzott esztendő folytán, melyek a szerény tudóst ép úgy megdöbbsentették circulusai közepett, mint a közélet emberét tanácskozó asztalánál. Mindabban, a mi történt, az emberiség évezredes haladásának tagadását véltük látni; s a tudomány férfiát kétely zsibbaszthatá: vajjon a mit az ismeretvágy a messze multban elenyésző századok óta, hangyaszorgalommal, vastürelemmel összehordott, nem fogja-e azt ismét elsöpörni dúló vihar; vajjon a fáklya, melylyel (a tudomány) az emberiség útját megvilágítja, nem fog-e ezentúl csupán kanóczul szolgálni minden eddigi építmény elhamvasztására? Csoda lett volna-e, ha a nyelvtudós döbbenve áll meg nyelvrokoniító munkájában, látva, hogy művét az erőszak országok hódítására, népfajok irtására kezdi kizsákmányolni? Csoda lett volna-e, ha Clio eldobja tollát, midőn a népvándorlás iszonyait ismétlődni látja; ha a jogtudós botránkozva veszi észre, annyi szép elmélet után, az ököljog visszatérését; ha végre a természet-tudomány óriási haladása kiválóan arra fordítatik, hogy a rombolás eszközeit tegye ellenállhatatlanokká?»³

Hogyne ébresztene visszhangot szívében Aranynak ezen nyilatkozata a háború pusztításáról, midőn látjuk, hogy a politika a végveszély örvénye felé hajtja Európa népeit?

Jobban értjük, mint valaha, Arany szavait most, midőn tapasztaljuk, hogy a gyűlölet kiáltása végigfut az egész világon; nem fogja azt fel az Alpesek égbe tornyosuló fala, nem az Oczeán végtelensége; átkel a gyűlölet Jeruzsálemből, «a hol Isten sírja reszket a szent honban», a mély-séges kék tengereken át a Provençenak különben dallal telt rónájáig: átriad a paradicsomos béke-szigetének, Tahiti-nek virágerdeiből egészen a Jeniszei folyamnak az éjjéli naptól kísértetiesen megvilágított jeges kunyhóihoz, a hol a lehelet megfagy, — de a gyűlölet nem.

És tán csak egy sziget van, a mely kiemelkedik a gyűlölet világáradatából: éppen az az ország, mely legtöbbet szenvedett idegenektől, melynek kincse Eötvös szavával élve: a szentelt fájdalom.

Még aggódóbb érdeklődéssel kísérte Arany 1877-ben a török-orosz háborút: a nagy török hadvezér, Ozman pasa a plevnai földsánczok mögül háromszor is visszaverte az óriás orosz támadó sereget. Ekkor Arany a *Plevna* című költeményében örömtől elragadva írja, hogy életének alkonyát megaranyozza Törökországnak ez a diadala.

Most pedig, 40 évvel később, születése száz-éves fordulóján, midőn népe, történetének legnagyobb válságát éri, most a nagy költő sírját glóriába vonja a győzelmes Magyarország.

JEGYZETEK.

Ezt a tanulmányt a szerző a Kisfaludy-Társaság 1917-ik évi közülésén Arany születésének 100-ik évfordulója alkalmából olvasta fel.

¹ Hogy ez a kedélybaj Aranyban nem múltó hangulat, hanem egyéniségének hol kisebb, hol nagyobb erővel jelentkező alapsajátsága, arról lyrai költeményei ép úgy tanuskodnak, mint bizalmas levelei.

Idegrendszerének ezt a gyors elernyedését, mely minden izgalmat és lelkesedést követett, Önéletrajzának legvégén is jellemzi: «Íme barátom — írja Gyulainak — ez életrajzom. Egyszerű élet, folytonos küzdés, melyben én voltam a gyöngébb fél.» (Úgy kell érteni: *küzdés* nemcsak a kedvezőtlen körülményekkel, hanem önönmagával is). «Több erélylyel, több szilárdsággal, több kitartással talán lett volna belőlem valami. Tehetségem mindig előretolt, *kedélyem hátravetett* és így lettem, mint munkáim nagy része — töredék.»

E kedélybajra vonatkozó sok vallomásából csak egy néhányat idézek.

1852-ben deczember 1. Arany elmondja Tompának, ki előtt egészen feltárja belső életét, hogy feleségét villanyozással gyógyították ki. «Öt percz s minden fájdalomnak vége volt.» Hozzá fűzi:

«Vajha a kebel fájdalmát is így lehetne megszüntetni. De ki electrizál fel bennünket apathiánkból és lethargiánkból! Szinte veszem észre, hogy napról napra stupidusabb leszek; néha csak bámulok, mint a juh és úgy szeretnék elaludni sokáig, örökre. Gyakran nem vagyok képes egy összefüggő mondatot megérteni vagy leírni.»

53-ban, május 23-án (Nagykőrösön) ezt írja: «Az ember annyi bajjal küzködik ez árnyékvilágban, hogy nehéz annak végét várni. Az én kedélyem sincs a legrózsásabb állapotban. Igyekszem megcsalni magamat, hogy ez az álom azután egy-két perczre legalább boldogítson.»

Ugyanez év június havában: «Miért is kellett nekem odahagyni békés magányomat (a szalontai életet érti), miért e pályára lépnem, mely egész életre boldogtalanná tett? (A költői pályára.) Oly nyugodtan élnék, mint egyszerű falusi jegyző. De az ördög nem hagyott békét. Első léptem sikere hiuvá tett és vágyakat keltett... Most meg vagyok hasonolva önmagammal. Örömet visszatérnék a régi ösvényre, de nem lehet többé. Ha én Toldit nem írtam legyen, nem volnék most vagabundus.»

Ugyanebben az évben még egyszer hasonló panaszt hallunk, mely kedélyéletére jellemző: «Ha csak az Isten valami csuda által lelkem frissességét vissza nem adja, leteszem a lantot és tőlem többé ne várjon senki dalt.»

Ez időben, 52-ben, így jellemzi egy költeményben önmagát: (E költeménynek hangulata megfelel annak a hangulatnak, a melyet leveleiben fejez ki.) *Pusztai fűz* :

Ki ültetett engem sivatag pusztába,
Örökös botrányul a csavargó szélnek?
Ki ásta gyökerim égető buczkába,
Hogy ne virulhassak, hanem mégis éljek?

Ez a gondolat mindig erősebben visszatér leveleiben is.

54-ben: «A dologtalanság s az unalom e két hó alatt egészen petrifikált. (Elkövesedtem.) — Se kedv, se erő. Kedélyem meg van törve.»

Pár héttel később, ugyancsak 54-ben:

«Hanyatlani, feledtetni, igen, ez van hátra. Testi és szellemi gyöngeség mind mélyebben sülyeszt. A kárhozónak az a szerencsétlensége, hogy látja sülyedését, de nem bír erélylyel magát ez átok (az energiátlanság) karjaiból kiküzdeni. Jóslatod teljesülni fog és mi nem látjuk egymást többé. Szalontára nem vágyom többé, szeretnék megsemmisülni, csakhogy az öntudattól meneküljek. Fáj az élet, nekem igazán fáj...»

Nemcsak az életpálya nehézségeivel, de főleg belső kínjaival kell küzdelem.

«Én oly hasznavehetetlen embernek érzem magamat... Félek magamat exaltálni, mert a kimerültség, mely utána következik, borzasztó. Idegbajomnak kell lenni, azért vagyok majd ingerült, majd levert, gyakran külső ok nélkül. Némán hordozom a kint...»

1856-ban: «Minden kissé feszített vagy folytonos munka, sokszor az olvasás is, eltompít. Néha szerfölött izgatott, néha lehangolt lelkiállapotba hoz... Én a világra so'sem haragszom, de szeretnék belőle menekülni.»

Igen jellemző hely 58-ból: «Én is átéltem a fátsultság, a csüggedés, a semmivélétel fázisait. Én is tudom, mi az, a legvidámabb társaságban egyedül lenni. Minden kultárgyban önbajunkat látni, járva halottnak, sőt annál többnek: szenvedő halottnak lenni. Tudom, mi az, az örömtől futni, mert az öröm is fáj, mint betegnek a kaczagás. Mindezt én átéreztem a közelebbi évek alatt. A családért munkálni kellett, felállni és beszélni

naponként órákat nyilvánosan, ügyelni szavamra, mozdulataimra, stb. Hordoztam hát én is a tiedhez (Tompáéhoz) hasonló kínokat. Könnyű annak, kinek semmi baja nincs, azt mondani: akarj, megjön a kedv. Mindez szép tanács, de az a baj, hogy épen a lélekerő hiányzik, mely a tanácsok kivitelére szükséges!»

Ez a sajátos lelkiállapot lyrai költészetének alaphangja.

1860-ból csak két sort idézek: «Kedvem nincs, kedélyem roncsolt, erőm is elhagy. Mi jövőt várhatok, ha ennyire kidűltem». 61–65 közt ez a lelki baja javul: de 65-től kezdve leánya halála után ismét fokozódik.

A sok közül még egy jellemző példát lyrai költeményéből (1853):

«Vagyok pelikánja kietlen mezőnek
Busongó madara híves, ködös ősznek,
S mint a délre huzó daru fejem felett,
Egyhangon tördelem bágyadt énekemet.
Örömből, keservből dalforrás fakadhat,
Az elpattanó szív még egy hangot adhat,
De mikor izenként zsibbad el érzete
A fásult kebelnek nincsen költészete».

A pelikán-hasonlat feltűnő Aranynál, ki rendszeren a magyar állat- és növényvilágból indítja e fajta képies kifejezéseit. A pelikán a monda szerint felhasítja mellét — erre czéloz Arany. E költemény is jellemzi azt az idegbágyadtságot, mely nála minden izgalom ellenhatásaként jelentkezik.

Arany hangulatának két legnagyobb depressiója, hangulatának két legmélyebb hullámvölgye az ötvenes évek elejére (Világos, Petőfi eltűnése és hivatalvesztése után) és a hatvanas évek második felére (a leánya halálát követő korra) esik. A 60-as

évek első fele 1861—1865. viruló, gazdag oázist alkot.

² A *Bolond Istók*ban elmondja Arany, hogy színészi kalandja után hazaérve elégette szerelmi verseit, melyeket egy színésznő társához írt volt.

Még a zsebéből egy kis-rétbe hajtott
Csomót keres ki: czíme «Klárcsihoz»,
Átfutja egyenkint a leszakajtott
Lapot s bedobja égő társihoz:
Hogy vége lett, mélyen, hosszan sohajtott
Felnézve a menny tűz lámpásihoz:
Előbbi ön-jét, ugymond, eltemette —
Csak még a fejfa hiányzik felette.

(II. 120)

A ki látni akarja, hogyan festette Arany a szerelmet, olvassa el például *Toldi Szerelmében* Piroska tiszaparti jelenetét:

Piroska képzeletében újra megelevenedik Toldi képe, és izgalmában ki a szabadba siet: ott a tágas térségben zavartalanul adhatja át magát az édes igézetnek.

A lélektani rajzból (I. 34—39) egy versszakot idézek:

Megállítá a lyányt vizi képe-mása;
Tágult a szabadban szive szorulása,
Könny eredt szeméből s a ragyogó cseppek
Testvér harmat gyöngyök közzé elegyedtek.

Nagy lélekzetet vőn, könnyült szíve azzal,
Tele szívta keblét fűszeres tavasszal;
Gilicze bégása hallatszott megette,
S enyeltécsit párja édesen nevette.

Vagy olvassa el, ha látni akarja Aranyt, a szerelem jellemzőjét, *Toldi Szerelmében* a mint Piroska

beleegyezik a házasságba (II. 51—56); a két annyira különböző leánynak, Piroskának és Örzsi-kének bizalmas beszélgetését (V. 18—24, 60—74.); a vacsora édes izalmát (V. 94—98.); Piroskaelki vergődését a végzetes vacsora után (VI. 7—14.); Toldi szenvedélyének rajzát, a mint Piroskát élesztgeti (VI. 81—85.).

³ Aranynak ez a beszéde nincs felvéve Összes Műveibe.

Midőn Arany 1871-ben az Akadémia nagygyűlésén a természettudományok alkalmazását az ellenállhatatlan rombolás eszközeire sajnálta, nem sejtette legborzasztóbb alkalmazását: a levegőnek tömegölő vegytani megmérgezését, mely ellen most hiába tiltakozik az emberiség nevében a Vörös Kereszt.

Arany véleménye a háborúról némileg változott az idők folyamán. Az ötvenes évek elején pessimismussal, de bizonyos vallásos megnyugvással nézi a *Gondolatok a békecongressus felől* című költeményében. A háború a világtörténetnek kikerülhetetlen válsága, mint a betegség vagy a halál az emberi életben. De a háború iszonyatosságai közt is, úgy mint az élet minden körülményei közt, legyen az ember, a szó nemes értelmében ember, ragaszkodjék az emberiség, a humanismus eszményéhez. Ez alapeszméje az ötvenes években. Húsz évvel később már nem szól ily vallásos és ily világtörténeti resignációval a háborúról. A nagy francia-német háborút 1870-ben nemcsak sajnálta, hanem erősen rosszalta is, mert — úgy látszik — különös hatalmi politika eredményének és így esetleg kikerülhetőnek tartotta.

Ha Arany tanuja volna a nyugati államférfiak befejezhetetlen világdúlást előidéző politikájának, ha olvasná a szenvedélyes, elvakult angol, francia és olasz államférfiaknak háborúra uszító beszédeit,

a melyekkel az emberiséget mindinkább a gyűlölet poklába akarják taszítani és a borzasztó felelősséget másokra hárítani, ha látná, hogy a hypnotisált, elkínzott nemzeteknek harcias indulatát mikép tüzelik (különösen az entente-től fizetett sajtó útján) csalóka állításokkal csalóka célokra, bizonyára nem gondolkodnék kedvezőbben a háborúról.

Nem hiába írta Arany a *Toldi Szerelme* címlapjára ezt a jeligét:

«Tutius est regnis perpetue PACE frui.»

TARTALOMJEGYZÉK.

	Lap
I. Arany lelkületének tragikuma	3
II. Eszményei	9
Vallás	11
Költészet	11
Család, szerelem	13
Haza	15
A humanitás	16
Arany, mint nevelő	17
III. Nézete a háborúról	18
Jegyzetek	25

9. Endrei Ákos. A magyar irodalom története a fontosabb művek tartalmi ismertetésével. II. rész: Kisfaludy Károly felléptétől a legújabb korig — — — K 2.—
10. Solty Kornél. Latin mondattan T. Livius, Cornelius Nepos, Julius Cæsar és Phædrus műveiből vett olvasmányokkal kapcsolatban — — — — — K 2.—
11. Lenkei Ferenc. Geometria. I. rész: Planimetria és trigonometria — — — — — K 2.—
12. Lenkei Ferenc. Geometria. II. rész: Stereometria és analitika — — — — — K 2.—
13. Sajtó alatt.
14. Sajtó alatt.
15. Fehér Jenő. A tavaszi flóra legközönségesebb virágos növényeinek könnyű és gyors határozója. Kezdek számára. 102 ábrával a bevezetésben — K 1.60
16. Tauber N. Nándor. Rövid kereskedelmi levelező a megfelelő német szólásmódokkal — — — — K 2.80
17. Fehér Jenő. Az őszi flóra legközönségesebb virágos növényeinek könnyű és gyors határozója. Kezdek számára. 102 ábrával a bevezetésben — — — K 1.20

**A Lampel R. Kk. (Wodianer F. és Fiai) R.-T.
kiadása.**

MAGYAR KÖNYVTÁR.

Szerkeszti RADÓ ANTAL.

Elsőrangú hazai és külföldi írók regényei, elbeszélések, versek, színművek, ismeretterjesztő művek sorozata.

Minden füzet külön is kapható. ★ Egy-egy szám ára 40 fillér.

- 807—808. Roda Roda: A szimuláns és egyéb elbeszélések.
809. Kenedi Géza: Naiv emlékiratok.
- 810—811. Ludwig Ganghofer: A zarándokút. Ford. Benedek Marcell.
812. Berzeviczy Albert: Magyar utazók Olaszországban a múlt század első felében.
813. Alexander Castell: A hadipilóta. Ford. Benedek Marcell.
- *814. Heltai J. és Makai E.: A királyné apródja.
815. Pásztor József: Emberkék. Vidám történetek.
- 816—817. Balmer és Harg: Trant, a psychologus detektív. Fordította Benedek Marcell.
- 818—819. Gyulai Pál válogatott költeményei. Kiadta Császár Ernő.
- *820—822. Ibsen: Rosmersholm. Fordította Ambrus Zoltán.
823. Rudolf Herzog: Az órlás. Fordította Benedek Marcell.
824. Riedl Frigyes: Shakespeare és a magyar irodalom.
- 825—826. Heltai Jenő: Végeladás.
- 827—828. Paul Bourget: A hazugság. Fordította Benedek Marcell.
829. Deák Ferencz husvétli cikke és a kiegyezést védő beszéde. A bevezetést írta dr. Fayer Gyula.
830. Selma Lagerlöf: Marianna. Ford. Benedek Marcell.
- 831—832. Karinyth Frigyes: Legenda az Ezerarczu Lélekről és egyéb elb.
- *833—835. Schiller: Stuart Mária. Fordította Radó Antal.
836. Balla Ignác: Kis emberek.
837. Merriok: Visszahív a múlt. Ford. Sáfár Andor.
- 838—839. Isolde Kurz: Bálint lovag szerelme.
- 840—841. Hangay-Kiss-Oláh: Háborús versek.
842. Porzsolt Kálmán: Egy színésznő naplójából.
- 843—844. Lengyel elbeszélők. Fordította Bányay Károly.
- 845—846. Ambrus Zoltán: Régi és új színművek. II. sorozat.
847. Beöthy Zsolt: Ferencz József királyunk és Erzsébet királynénk emlékezete. Két beszéd.
- 848—849. Bársony Istv.: Vadásztáska.
850. Villányi Andor: A férj és egyéb elbeszélések.
- 851—856. A világháború naplója. XI—XIII.
- *871—874. Ibsen Henrik: Peer Gynt. Drámai költ. Ford. Sebestyén Károly.
875. Bródy Sándor: A kötő és egyéb elbeszélések.
- 876—877. Gagyhy Dénes: A székelyek. Hangulatok, mondai és történeti vázlatok.
- 878—879. Örczy bárónő: Lady Molly kalandjai. Detektív-történetek. Angolból ford. Kislegyi Kálmán.
- 880—881. Drasche-Lázár Alfréd: A kutyabőr és egyéb történetek.
- 882—884. Molnár Ferencz: A Pál-utcai fiúk.
- *885—886. Marivaux: Szerelmek játéka. Fordította Radó Antal.
- 887—888. Mauks K.: Képek Mikszáth Kálmán életéből.
- 889—890. Korolenko: Makár álma. — Zúg az erdő. Ford. Tomcsányi J.
891. Berozik Árpád: Négy kosár és egyéb vig történetek.
- 892—893. Nagy Endre: A Mágocsi csirkék.
894. Riedl Frigyes: Arany lelki élete.

A ★-gal jelzettek színdarabok.

Kapható minden könyvkereskedésben.

CONAN DOYLE
A PESTI EZÜST FOKOS

**ANGOLBÓL
FORDITOTTA**

KISLÉCHI KÁLMÁN

LAMPEL R. Kk. (Wodianer F. és Fiai) R. T. kiadása

Ára 80 fillér.

MAGYAR KÖNYVTÁR.

Szerkeszti RADÓ ANTAL.

Elsőrangú hazai és külföldi írók regényei, elbeszélések, versek, színművek, ismeretterjesztő művek sorozata.

Minden füzet külön is kapható. ★ Egy-egy szám ára 40 fillér

- 807—808. Roda Roda: A szimuláns és egyéb elbeszélések.
809. Kenedi Géza: Naiv emlékiratok.
- 810—811. Ludwig Ganghofer: A zarándokút. Ford. *Benedek Marcell*.
812. Berzeviczy Albert: Magyar utazók Olaszországban a múlt század első felében.
813. Alexander Castell: A hadipilóta. Ford. *Benedek Marcell*.
- *814. Heltai J. és Makai E.: A királyné apródja.
815. Pásztor József: Emberképek. Vidám történetek.
- 816—817. Balmer és Harg: Trant, a psychologus detektív. Fordította *Benedek Marcell*.
- 818—819. Gyulai Pál válogatott költeményei. Kiadta Császár Ernő.
- *820—822. Ibsen: Rosmersholm. Fordította *Ambrus Zoltán*.
823. Rudolf Herzog: Az óriás. Fordította *Benedek Marcell*.
824. Riedl Frigyes: Shakespeare és a magyar irodalom.
- 825—826. Heltai Jenő: Végeladás.
- 827—828. Paul Bourget: A hazugság. Fordította *Benedek Marcell*.
829. Deák Ferencz husvéti czikke és a kiegészést védő beszéde. A bevezetést írta dr. Fayer Gyula.
830. Selma Lagerlöf: Marianna. Ford. *Benedek Marcell*.
- 831—832. Karinthy Frigyes: Legenda az Ezerarczu Lélekről és egyéb elb.
- *833—835. Schiller: Stuart Mária. Fordította *Radó Antal*.
836. Balla Ignác: Kis emberek.
837. Merrick: Visszahív a múlt. Ford. *Sáfár Andor*.
- 838—839. Isolda Kurz: Bálint lovag szerelme.
- 840—841. Hangay-Kiss-Oláh: Háborús versek.
842. Porzolt Kálmán: Egy színész naplójából.
- 843—844. Lengyel elbeszélők. Fordította *Bányay Károly*.
- 845—846. Ambrus Zoltán: Régi és új színművek. II. sorozat.
847. Beöthy Zsolt: Ferencz József királyunk és Erzsébet királynénk emlékezete. Két beszéd.
- 848—849. Bársony Istv.: Vadásztáska.
850. Villányi Andor: A férj és egyéb elbeszélések.
- 851—856. A világháború naplója. XI—XIII.
- *871—874. Ibsen Henrik: Peer Gynt. Drámai költ. Ford. *Sebestyén Károly*.
875. Bródy Sándor: A kötőró és egyéb elbeszélések.
- 876—877. Nagy Dénes: A székelyek. Hangulatok, mondai és történeti vázlatok.
- 878—879. Orczy bárónő: Lady Molly kalandjai. Detektív-történetek. Angolból ford. *Kislegyi Kálmán*.
- 880—881. Drasche-Lázár Alfréd: A kutyabőr és egyéb történetek.
- 882—884. Molnár Ferencz: A Pál-utczai fiúk.
- *885—886. Marivaux: Szerelem játéka. Fordította *Radó Antal*.
- 887—888. Mauks K.: Képek Mikszáth Kálmán életéből.
- 889—890. Korolenko: Makár álma. — Zúg az erdő. Ford. *Tomcsányi J*.
891. Berczik Árpád: Négy kosár és egyéb vig történetek.
- 892—893. Nagy Endre: A Mágocsi csirkék.
894. Riedl Frigyes: Arany lelki élete.

A ★-gal jelzettek szindarabok.

Kapható minden könyvkereskedésben.

OSZK

